

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Навчально-науковий інститут права та політології
Кафедра політичних наук

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Проректор з наукової роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
професор Григорій ТУРБІН

ПРОГРАМА

додаткового вступного випробування
для вступників на третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
для здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 052 Політологія

Київ – 2024

Програма додаткового вступного іспиту в аспірантуру з політології для здобувачів наукового ступеня доктора філософії з політології за спеціальністю 052 Політологія. К.: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024.

Укладачі програми:

Бабкіна Ольга Володимирівна – докторка політичних наук, професорка, завідувачка кафедри політичних наук УДУ імені Михайла Драгоманова;

Остапенко Марина Анатоліївна – докторка політичних наук, доцентка, професорка кафедри політичних наук УДУ імені Михайла Драгоманова.

Рекомендовано Вченою радою УДУ імені Михайла Драгоманова (протокол № 8 від 28 березня 2024 р.).

Пояснювальна записка

Складання додаткового вступного іспиту зі спеціальності передбачено Законом України «Про вищу освіту», постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 про «Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» зі змінами, Умовами прийому на навчання до вищих навчальних закладів, затверджених МОН України та Правилами прийому до Університету.

Програму додаткового вступного випробування розроблено відповідно до Правил прийому Університету, в обсязі програми підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти (магістр) з інших спеціальностей та призначено особам, які вступають до аспірантури за спеціальністю «Політологія».

Під час випробування вступник має продемонструвати:

- знання теоретичних підходів щодо вивчення політики і політичної сфери суспільства; базових політологічних категорій; методологічного інструментарію дослідження політичної науки та принципів їх використання;

- володіння понятійно-категоріальним апаратом для пояснення та обґрунтування наукової позиції; вміння чітко окреслити наукову політологічну проблематику; оперування сучасними методами політологічних досліджень; використання сучасних комунікативних практик;

- здатність раціонального та критичного аналізу сучасних політологічних розвідок; об'єктивного аналізу політичної ситуації з вибором адекватних до предмету аналізу методів дослідження.

Під час проведення додаткового вступного випробування дотримується атмосфера спокійної і невимушеної комунікації зі вступником із одночасним дотриманням принципів об'єктивного оцінювання, професійної та ділової етики спілкування.

Форма проведення додаткового вступного випробування зі спеціальності

– іспит.

Відповідь вступника оцінюється балами відповідно до *критеріїв оцінювання*. Оцінка за додаткове вступне випробування включає аналіз і оцінювання відповідей вступника на кожне з питань екзаменаційного білету, а також на додаткові питання; використовується національна шкала оцінювання.

Оцінка *«відмінно»*: вступник демонструє глибокі і системні знання теорій і концептів політичної науки; вільно оперує категоріальним апаратом; надає чіткі і логічно побудовані відповіді на основні та додаткові питання; виявляє знання сучасного інструментарію досліджень політичних явищ; аргументовано доводить свою думку та позицію.

Оцінка *«добре»*: вступник виявляє високий рівень знання теорій та концепцій політичної науки, проте у відповідях допускає певні неточності; з незначними помилками демонструє розуміння основних політологічних понять та фактів і вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними; вільно оперує базовими категоріями політичної науки з несуттєвими неточностями.

Оцінка *«задовільно»*: вступник демонструє неповне знання теорій та концепцій політичної науки, її методологічного інструментарію; у викладенні основних і додаткових питань, оцінці наукових фактів, процесів, явищ та обґрунтуванні власної позиції не вистачає глибини аргументації; оперує понятійним апаратом, але припускає окремі неточності.

Оцінка *«незадовільно»*: вступник у відповідях на основні і додаткові питання демонструє фрагментарне, поверхнєве знання теорій та змісту категорій політичної науки, припускається принципових та суттєвих помилок у розкритті основних питань програми; виявляє недостатній рівень критичної оцінки наукових фактів, явищ, подій та складність у викладенні власної позиції. Якщо за додаткове вступне випробування вступник отримав оцінку *«незадовільно»*, він позбавляється права брати участь у конкурсі.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ДОДАТКОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Тема 1. Політологія як наука: методологічний аспект

Політологія в системі соціальних наук. Комплексна природа політичної науки: форми взаємодії політології з гуманітарними та точними науками. Міждисциплінарний підхід в сучасній науці. Роль міждисциплінарного знання в сучасній науці. Етапи формування та розвитку політичної науки. Методологічні основи науки (наукові підходи, наукові методи, їх класифікації). Методи досліджень політичних явищ та процесів. Сучасні методи і способи наукових досліджень, їх використання у політичній науці. Становлення і розвиток політичної науки в Україні.

Тема 2. Історія виникнення та сучасний розвиток політичної науки

Підходи щодо періодизації історії розвитку політичної думки. Ідейні витоки політичного знання та науки. Формування історії політичної думки та сучасної політичної теорії як напрямів політичної науки.

Історичні етапи розвитку політичної думки в Україні та їх характеристика. Проблемне поле сучасних політологічних досліджень в Україні. Дослідницькі інститути та установи, що вивчають проблематику політичної науки. Роль політичної освіти в сучасному суспільстві. Політологічна освіта у вітчизняних вищих закладах освіти: стан, проблеми, якість. Перспективи розвитку політичної освіти в Україні.

Тема 3. Політика як предмет вивчення політичної науки

Об'єкт і предмет політичної науки, дискусії визначення. Основні підходи до аналізу політики: політика як наука; політика як діяльність; політика як мистецтво можливого. Генеза осмислення змісту політики в історії політичної думки. Сучасні підходи трактування змісту та значення політики. Парадигмальний підхід осмислення політики (теологічна,

культурологічна, геополітична, психологічна, конфліктна, консенсусна та інші парадигми). Суб'єкти та об'єкти, рівні та види, функції політики. Суб'єкти політики: типологія та характеристика. Взаємовідносини політики з іншими сферами суспільного життя. Закономірності і сучасні тенденції в політиці.

Тема 4. Політична влада як предмет вивчення політичної науки

Концептуальні підходи до проблеми політичної влади. Співвідношення державної і політичної влади. Інформаційна влада, її роль та функції в політичному житті суспільства. Легітимність політичної влади: джерела, типи, кризи легітимності та засоби їх врегулювання. Механізм стримування та противаг влади. Ієрархія гілок влади в Україні, проблема їх взаємодії.

Тема 5. Політична система

Структура та функції політичної системи. Типологія політичних систем. Політична система як чинник стабілізації і розвитку політичного життя. Політична система сучасної України: основні характеристики, проблеми, шляхи реформування.

Тема 6. Політичні інститути

Політичні і соціальні інститути. Ознаки держави як політичного інституту. Сучасні теорії держави. Соціальна і правова держава: цінності та принципи. Тенденції розвитку сучасних держав. Роль держави в політичній системі, що трансформується. Конституція України і практичне втілення ідеї демократичної, соціальної, правової держави.

Тема 7. Громадянське суспільство як основа демократичної, правової, соціальної держави

Соціальні групи в політичному житті, їхній вплив на прийняття політичних рішень. Умови ефективної взаємодії громадянського суспільства і

держави. Сучасний стан розвитку громадянського суспільства в Україні. Механізми впливу громадських організацій та рухів на політичне життя, прийняття політичних рішень.

Тема 8. Політичні партії і партійні системи

Роль партій у політичних відносинах. Типи, соціальна природа, структурна організація політичних партій. Реалізація функції артикуляції інтересів політичними партіями за сучасних умов. Ідеологічна складова політичних партій, її особливості в сучасних умовах розвитку суспільства. Партійні і виборчі системи. Типи партійних систем. Типи виборчих систем. Формування та розвиток партійної системи в Україні. Виборча система в Україні.

Тема 9. Політичні відносини і процеси

Типи та суб'єкти політичних відносин. Політичний процес та його критерії. Типи і рівні політичних процесів. Сутність та етапи політичної модернізації. Кризи політичного розвитку. Демократизація як політичний процес. Види та форми політичних конфліктів. Принципи вирішення сучасних політичних конфліктів.

Тема 10. Політичні режими: види та характеристика

Визначальні параметри, типологія і динаміка політичних режимів. Поняття «посттоталітаризму» та «посткомунізму». Сутність та характерні ознаки посттоталітарних політичних режимів. Передумови та особливості посткомуністичних перетворень у країнах Центральної та Східної Європи. Поняття перехідного та гібридного політичних режимів. Риси та протиріччя сучасного політичного режиму в Україні.

Тема 11. Демократія як політичний режим та форма організації суспільно-політичного життя

Сутнісні риси демократії як процесу, способу організації і функціонування суспільно-політичного життя та форми здійснення влади. Етапи демократизації (криза авторитарного режиму і його лібералізація; встановлення демократії; консолідація демократії). Особливості демократизації у постсоціалістичних країнах. Квазідемократичні політичні режими. Передумови та чинники демократизації в Україні.

Тема 12. Політична культура

Структура та типи політичної культури. Чинники формування політичної культури та політичної поведінки. Політична культура та політична діяльність в умовах демократичного суспільства. Політичні знання, політичні переконання, політичні цінності, політичні традиції, їх відтворення у політичній активності і політичній поведінці особи. Основні форми політичної участі в демократичному суспільстві. Абсентеїзм як політична позиція та форма політичної участі. Політична культура в умовах інформаційного суспільства (нові форми участі). Аксиологічна основа політичної культури в демократичному суспільстві. Вплив політичної культури на прийняття політичних рішень і політичну сферу суспільства.

Тема 13. Проблема політичної еліти та політичного лідерства в політології

Проблема політичного елітизму та політичного лідерства в умовах розвитку демократії. Структура і функції політичної еліти. Взаємодія політичної і економічної еліти, роль неформальної еліти у прийнятті рішень. Лобіювання інтересів в політиці: сутність, умови та принципи його як цивілізованої практики. Політична еліта України: особливості формування і тенденції розвитку. Проблема рекрутування політичних лідерів в різних типах політичних систем. Особливості політичного лідерства в сучасній Україні.

Тема 14. Міжнародні відносини та глобальні проблеми як предмет вивчення політичної науки

Глобалізація, інформатизація та демократизація як головні тенденції сучасного політичного процесу. Роль і наслідки використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій у політичному житті. Глобальні моделі взаємовідносин держав. Проблеми стабільності і безпеки у міжнародних відносинах. Україна в сучасних міжнародних відносинах. Майбутнє України в сучасних геополітичних реаліях.

Рекомендована література:

1. Бабкіна О.В. *Методологія пізнання політико-правової дійсності. Правова політологія. Академічний курс: підручник/авт. кол.: за ред. І.О. Кресіної.* Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2021. С. 94-116.

2. Бабкіна О.В. *Передумови переходу до демократії: ризики транзитивного суспільства.* Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: [зб. наук. праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Випуск 17. С. 3-11.

3. Бортніков В.І. *Політична участь і демократія: українські реалії.* Монографія. Луцьк: РВВ «Вежа», 2007. 524 с.

4. Волянчук О. *Аналіз політики у ретроспективі та перспективі розвитку громадських якостей.* Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: [зб. наук. праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Випуск 25. С. 82–90.

5. Волянчук О. *Політична реальність і доповнена реальність: особливості сумісності.* Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика

викладання соціально-політичних дисциплін: [зб. наук. праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 26. С. 86-93.

6. Герасимчук Т.Ф., Киридон А.М., Троян С.С. Загальна теорія політики: Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с.

7. Головатий М.Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.

8. Горбатенко В.П. Футурологія і політика: монографія. Київ: Академвидав, 2019. 288 с.

9. Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні. Збірник наукових праць / за ред. О.О. Рафальського. О.М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 432 с.

10. Енциклопедія політичної думки / За ред. Девіда Міллера / Пер. з англ. Київ: Дух і літера, 2000. 472 с.

11. Історія політичної думки: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н.М. Хоми; [Т.В. Андрущенко, О.В. Бабкіна, І.Ю. Вільчинська та ін.]; 2-ге вид., пероб. і доп. Львів: «Новий Світ-2000», 2020. Т. 2. ХХ-початок ХХІ ст. 598 с.

12. Кириченко В.М., Кириченко Ю.В., Соколенко Ю.М. Політико-правова система України: підручник / за заг. ред. В.М. Кириченка. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 370 с.

13. Латигіна Н.А. Демократія: реалії versus утопії: монографія. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф.Кураса НАН України / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 400 с.

14. Нагорна Л.П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2011. 272 с.

15. Неліпа Д.В. Системний аналіз в політології; теорія, методологія, практика: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2011. 311 с.

16. Новакова О.В. Чинники вдосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки сучасних політологів в галузі вищої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: [зб. наук. праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 27. С. 19-25.

17. Освіта й наука в інноваційному розвитку сучасної Європи: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. С. І. Здіорука. Київ: НІСД, 2014. 124 с.

18. Остапенко М. А. Політичний плюралізм: нестабільність демократії та пошуки соціальної рівноваги. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. 350 с.

19. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні. Навчальний посібник. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.

20. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2012. 808 с.

21. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т.1 Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ: Парлам. Вид-во, 2016. 656 с.

22. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса. Київ: Парламентське вид-во, 2016. 704 с.

23. Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення / Ю. Якименко (керівник проекту), А. Биченко, В. Замятін, М. Міщенко, О. Розумний, Л. Шангіна. Київ: Центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. К., 2019. 146 с.

24. Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації / за ред. О.М. Майбороди.

Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 264 с.

25. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2015. 816 с.

26. Політологічний енциклопедичний словник / упорядник В.П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.

27. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.

28. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. Бабкіної, В. Горбатенка. 3-тє вид., перероб. доп. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 568 с.

29. Політологія: Навчальний посібник . Вид. 3-е, доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 224 с.

30. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 288 с.

31. Правова політологія. Академічний курс: підручник /авт. кол.; за ред. І.О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2021. 480 с.

32. Романюк А.С. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз / А.С. Романюк, В.С. Литвин, Н.В. Панчак-Бялоблоцька; за заг. ред. А.С. Романюка. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 462 с.

33. Ротар Н. Теорія політичної участі. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2010. 168 с.

34. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). Київ: Логос, 2006. 368 с.

35. Сучасна політична лексика: навч. енциклопед. Словник-довідник [І.Я. Вдовичин, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Н.М. Хоми. Львів: «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

36. Тетлок Ф., Гарднер Д. Суперпрогнозування. Мистецтво та наука передбачення / пер. з англ. Ірина Мазарчук. Київ: Наш Формат, 2018. 368 с.